

KOVÁTS ZOLTÁN:

A forradalom emléke

35 éve lesz annak, hogy senki által nem várt módon elemi erővel tört fel a népharag. Október 23-át, a budapesti tüntetést tekintjük kiindulópontnak, de a jelentős társadalmi változást a következő napok érelték meg, vitték előre. Akkor elég volt egy hét, hogy az ország népe lerázza magára a ráerőszakolt hatalmi rendszert, ideológiájával egyetemben. Most nehezebb helyzetben vagyunk. A Moszkvából vezérelt diktatúrának egy enyhébb változata következett. Sajnos az ún. "Kádár korszak" 32 évig virult - a propaganda szólamokban, hogy aztán kiderüljön róla üressége, az, hogy a fridsider-trában! szocializmus érdekében eladták az országot a nyugati tőkés világnak. Ennek kamatait, még unokáim is nyögni fogják.

E megemlékezésre készülve két dolog vált világossá előttem:

1./ Nagyon keveset tudunk még az 1956-os forradalomról; nincs még itt az ideje a higgadt, tudományos értékelésnek, sok még a kimondatlan fájdalom, sok a tisztázatlan kérdés. Néhányra majd szeretnék még utalni.

2./ Másik nagy gond: látom a szemekben, a 32 évnek sikeres volt a propagandája, sokak még ma is úgy gondolják, hogy 1956 valami mélyen megvetendő, elhiszik, hogy ellenforradalom volt.

Az összegzés igénye nélkül, lehiggaadt értékelés igénye nélkül néhány tényt szeretnék felidézni. Ma még, a 32 évi elnyomás, a felszabadultabb 2 év után még csak ott tartunk, hogy gyűjtögetjük a mozaikokat, hogy a jövő számára megfelelő tanulságokat vonjunk le. Évek fognak eltelni addig, míg az 1956-os forradalom tiszta fénye tudja bevilágítani utunkat.

Maga számára kétszeres ünnep a mai. Nyilvánosság előtt, szabadon először szólhatok a forradalomról, ünnep azért is, mert szólhatok legjobb barátomról, a legbátrabb emberről, akit eddig megismertem, a forradalom költő hősi halottjáról: Gérecz Attiláról. Az ő sorsának felidézése az a mozaik, amivel én szeretnék hozzájárulni e nap megemlékezéséhez. Az ő sorsával való foglalkozás megértette velem, hogy miért is volt olyan elementáris erejű a népharag. A szadista államvédelmi hatóság tettei mérhetetlen ellenérzést váltottak ki nemcsak a meghurcoltakban, hanem a hozzátartozókban is, az egész magyar népben. Ilyen módszerekhez nem volt hozzászokva a magyar nép. Visszatetszést szültek Magyarországon a csendőrpofonok; a szűk ellenállók részét súlytotta a Gehime Staatspolizei (GESTAPO), de minden képzletet felülmúlt a bolsevik, a CSEKA és más szovjet szervezetek tapasztalatait átvett ÁVH működése, tettei. Az előzményekhez ez is hozzátartozik!

Gérecz Attiláról először a "Hitel" című folyóirat 1991 március 6-i számában olvashattunk: "Mulasztásunk Gérecz Attila" című kis megemlékezésben. "Gyakran

csodálkozom, ki mindenkit tart számon a kegyelet; ki mindenki kapott nekrológot! Halottiszrelő nép vagyunk. Órولا halálakor mégsem emlékeztek meg. Azóta se ejtették ki nagyon a nevét, pedig nemcsak halott lett belőle, hanem ifjú halott, márpedig nincs megrendítőbb látvány a kék-koporsónál. Az ifjú gyász színénél. Emellett költő volt. "Nem írtak Attiláról pedig nemcsak kék-koporsó korú volt, és nem csupán költő. Hanem hős is. Kétarasznyi kurta életéből csupa hősi dologra futotta. Mintha élete nem állt volna egyébből, csak színtiszta 1848-ból; Márciusi ifjú volt testestől-lelkestől. A "kék-koporsó" itt csak jelkép. 1956. november 7-én, szerdán, szovjet tankoknak fővárosunkba való harci bevonulása után 4 nappal kaparták be tetemét az EMKE mögötti Klauzál tér bokrai közé. Ezen a napon közelfette meg kézigránát-köteggel és benzines palackkal a kezében a harmadik szovjet páncélost, amelyik a Klauzál térre hatolt be. A cikk-író szépen írja: "Tudjuk 1956 novemberében százával égtek Pest utcáin a kilőtt szovjet tankok. De azt még ma sem akarjuk tudni, hogy közülük kettő azóta is neki világítja az utat." Amikor a harmadikat közelfette meg, egy ablakból kilőtt géppisztolysorozat végzett vele. A harmadik nemcsak őt taposta bele az ideiglenes Klauzál téri sírba, hanem elfojtotta - ideiglenesen - a magyar nép szabadságküzdelmét is.

Gérecz Attila sorsáról pár szót. Jobban megértük, úgy vélem 1956-os forradalmunkat is. 1929-ben született. 1956-ban 27 éves volt. Ekkor már 7 évet börtönben ült, nagyon sokszor a "szigorítottban". Miért? Édesapja kiváló mérnök a magyar államvasútnál, féllábát veszítette az első világháborúban, arany vitézségi érmet és így vitézi címet kapott ezért. Egyik bátyja Ödön, katonatiszt, ma metodista lelkész Angliában, négy gyermek apja. Másik bátyja, Árpád kiváló szőlő hegedűs Svájcban. Budapestről kitelepítve leventékkel nyugatra kerül. 1946 tavaszán jön vissza. 1949-ben érettségizik. Kiváló stílusza és kiváló matematikus. Már nem nyer felvételt a műszaki egyetemre - "származása miatt".

A vasesztergályos szakmát tanulja, Csepelen dolgozik. Megtalálja helyét. Kisdiák kora óta a legkülönbözőbb sportokat űzi, így a Csepelben öttusázik, s 1950 tavaszán már az öttusa ifi-válogatott legeredményesebb tagja. S ekkor... barátait akarja Nyugatra juttatni bátyja katonatiszt barátja segítségével. Lebuknak. 5 hónap - az akkor már kicsinek bizonyult Andrassy út 60. helyett - a Fő utca kínzókamráiban. Ítélet: 10 év, összeesküvés a népköztársaság rendje ellen. Vác. Egy - még nem közölt - verséből részlet:

Karácsonyi ének a börtönben

*Szürke falakon túl messze fények gyúlnak
Ünnepi harangok imára kondulnak...
Komor szájuk szélén keserű vonások
-Hallod Názáreti?...
Súlyosak a láncok.*

Városok lüktető élete csendül
 Milliő gyűlölet könnyekké szelldül...
 Kéjeit szívdűkőn már nem csordul a bánat
 -Hallod Názáreti?
 Megtörnek a vágyak.

Fia képe előtt térdre hulló asszony
 Drága vonásain torzul a fájdalom
 Fátyolos hangjában halk könnyek vibrálnak
 -Hallod Názáreti?
 Ne sújtsd az anyákat!

Tárgult pupillákon tébolyult vágy lángja
 Négy zokogva készül a mártír halálra.
 Torkához kap, s fölír álmában a gyermek
 -Hallod Názáreti?
 Apámat ne engedd!

Megtiport országokon dühöng szilaj átok
 Neved rohadt dühvel ócsárló pofájok
 Káromolva veri fel csendjét az éjnek.
 -Hallod Názáreti?
 Megbocsájtjuk... Érted!

Túl a szitok zaján felcsendül az ének
 Zúg, dagad, hömpötyög, felujjong a lélek
 Megremeg a börtön, recsegnek a záradak
 Rab torkok harsogják szerte a világnak
 Dicsőség Istennek, békeesség a népnek
 -Hallod Názáreti?
 Hozzád száll az ének!

A vers 1952 vagy 1953 karácsonyán született. Úgy csempészték ki. - 1954. július közepe. Hatalmas árhullám a Dunán. Ásványrárónál áttör a víz a gátat, a Szigetköz víz alá kerül. A váci börtön falát is eléri a víz. Gérecz Attila - 8 méter magasból az áradó

Dunába ugrik. Átúszik. Kutyákkal keresik. Visszaúszik. Bejut Budapestre. Nem talál sehol sem menedéket. Tudja, rejtékhelyén feljelentették. Kétszáz ávós őrzi a Keleti pályaudvart. Elfogják. Egy hónap veretés után újabb ítélet. Még két év Vác. Kisfogház. Néhány vers. Ezek sem jelentek meg a "Hitelben".

A gyűlöletről

*Gyűlölni csak az tud,
aki már szenvedett,
de gyűlölni sem tud,
aki csak szenvedett.*

1954. Kisfogház.

Daróc a szürkéhez

*Én nem utállak; én köszönnék!
Kis tökfilkó vagy, mint a többi,
akiknek, - hogy a fém kiválják -
a salakért kell létrejönni.*

*S mert téged is kohóba vetnek,
s a tűz, mert már összeéget,
s eszköze vagy egy zord istennek,
ember-bajtársnak tartalak téged.*

*S hogy véres pénzért hited adod?
Kis mihasznákat nem ánt senki,
csak homlokod túl szűkreszabott
a mások sorsát leviselni.*

*Én köszönnék, s tán elűzné a
sok meleg száj a metsző fagyot,
Csak ismernéd el néha-néha,
a pusztá tényt: hogy ember vagyok!*

1954. Kisfogház.

1955 januárjában Márianosztrára viszik.

Nosztrai Leoninusok

*Oly szép itt a vidék, s benne hasonlőbb
ember az Istenehez. Homloka tiszta, szelíd.
Jézust látom, a hűs Gecsemáné kertben elomlót.
Csönd van. Olajfák. S fönt már valahol közelít
Isten, a hajnal rőt poharát ajkára emeli...*

*Néha felizzik a dal, s rím robban a nosztrai nőkre
- Ott heverésnek a hűs gesztenye lombja alatt -
Szépségük pedig úgysem más, mint visszaverődve
Csókok vágya, amely lelkemen égve maradt.*

Emberi bánásmódért küzdve ismét "szigorított" fogdába kerül.

Kenyéren és vízen

*A mocskos padlón fekszem,
hátam vetem a falnak,
- s fájdalom... lehet-e versem
hatalmad?
Próbálgatom Anyám mosolját.
Lelkére még dalaím szórnám...
Könnyeket, mik már nem folynak át
a formán.*

*Másom nincs Uram. Beérem
azzal, hogy arcodat viszem:
csak így bírtam még el - kenyéren
és vízen.*

Márianosztra, szigorított. 1955. december.

Gérecz Attila sorsa ezek és tízezrek sorsa volt. A szalámi politika nemcsak Rajk Lászlót és társait jelentette. Recskről se tudtunk sokáig semmit. A gerinces polgári vezetők, szakszervezeti vezetők kerültek oda. De a sok-sok "kis-szalámi" sem feltárt. Azsant-provokátor juttatja 7 és 5 évi börtönbe Borossy András, Módy György, Bodolay Géza és Papp László - kiváló felkészültségű - debreceni tanársegédeket. Hol vannak ezek az ügyek feltárva? - A magyar nép magáénak érezte ezeket a meghurcoltatásokat, a

magyar népet verték, kínozták azok, akik ezeket kínozták. A kitört forradalom egyik tényezője - még feltáratlanul is - ez!

Az elnyomás, az elkeseredés nem lehet egyedüli magyarázat. A Szovejtunióban oly tökéletesen, oly szisztematikusan működött az elnyomás, hogy 70 után kezdődött el az igazi bomlás, bár az "olvadás" jelei korábban is mutatkoztak. Nekünk 10 év elég volt ebből! A keleti, ázsiai jellegű diktatúrán azonban kezdtek a repedés jelei mutatkozni.

1953. március 5. Meghal Sztálin. Még egy trojkának adja át a vezetést. (Berija, Malenkov, Bulganyin.) A titkosszolgálat mindenható főnöke, Berilja, Sztálin örökébe kíván lépni - teljes nagyságában.

1953 június. A kis bátor bányász, Nyikita Szergejevics Hruscsov egy jól előkészített puccs során a Politikai Bizottság Ülésén Berilja táskájára veti magát, amelyben a terem egyetlen pisztolya rejtőzött. Még ő dulakodott, a szomszéd szobából berohantak a fegyveresek. A puccs, a jó puccs sikerült.

1953 június. Tüntetések, forrongás Kelet-Berlinben. Elfojtják!

1953. Éhség, nélkülözés Magyarországon. Engedmények. Nagy Imre első minisztersége. Próbálja a legkirívóbb ellentmondásokat reformokkal enyhíteni.

1955. Hruscsovnak - a belső bajok enyhítése érdekében szüksége van békére. A "hideg háború" oldása érdekében engedményeket tesz. Kivonulnak a szovjet csapatok Ausztriából. Reménykedünk: innen is ki fognak a szovjet csapatok vonulni. A remények szertefoszlanak: beléptetnek bennünket a Varsói Szerződés által összefogott szovjet tömbbe. - Rákosi él a balratolódás lehetőségével. Újra kizárják a pártból Nagy Irét jobboldali opportunizmus vádjával.

1956. február 14-25. Ülészek a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XX. kongresszusa. Hruscsov a belső kibontakozás érdekében kezdi feltárni a sztálinizmus bűneit. Közben az agresszív szovjet külpolitikát továbbfolytatja, rakétákat telepít Kubába! - Értelmiségi körökben a XX. kongresszus jelentős mozgást indít el. Petőfi kör, Irodalmi Újság, egy másik újság, a Művelt Nép reformpolitikáját igénylő cikket jelentet meg. Minden a szocializmus moszkvai értelmezésén belül! Az egyetemi ifjúság mind Budapesten, mind vidéken aktivizálódik.

1956 június 28. Zavargások Poznanban. Elfojtják. Bizonyos személycserékkel Lengyelországban rövid idő alatt úrrá lesznek a helyzeten. A politikai elhárítás erős!

1956 július 18 Magyarországon is kis személycserék következnek be. Rákosi Mátyást niszterelnök: Hegedüs András. Bevonják a politikai bizottságba a Rajk ügy kapcsán elítélt Kádár Jánost.

Okt. 5. Nagy Imre kéri, vegyék fel a pártba. Felveszik.

Okt. 6. Rajk László, Pálffy György és mások, a Rajk-féle koncepciók per áldozatait temetik. Sokakat megráz. Néhányan már ekkor kezdik tagkönyveiket összetépní.

Pár nap múlva Farkas Mihályt őrizetbe veszik. Koncot akarnak dobni a tömegeknek.

Október 13-16. Különböző tüntetések Budapesten és vidéken az egyetemisták körében. Követeléseik mind a moszkvai szocializmus eszmerendszerén belül - egy

általános emberi humánus körében mozognak. Szegeden a DISZ-ből kiválik az egyetemi ifjúság, megalakítja az egyetemisták rétegszervezetét, a MEFESZ-t.

Október 22-én a műszaki egyetem hallgatói vezetésével békés tüntetés megtartására készülnek. Követelésük között szerepel a kommunista spanyol polgárháborút megjárt és a Szovjetunió tapasztalataival felfegyverzett Nagy Imrének a kormányba való visszahívása. Innen kezdve már - talán - tudjuk az eseményeket. Van azonban néhány megválaszolatlan kérdés mind a mai napig. Az egyetemisták békés tüntetése a Bem térig tart, majd egyesek a Magyar Rádió elé mennek. Hajnalban, reggel értesül az ország népe arról, hogy fegyveresek támadták meg a Rádiót. A kormány az "ellenforradalom" leverésére országunkban ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok segítségét kéri.

Két nyitott kérdés: 1/ Honnan voltak fegyverek? Magyarországon egy pisztolyért is halál járt 1945 után! Ez nem Szerbia! Egy eltiport ország! Itt fegyvere, vadászpuskája csak a "jó elvtársaknak" lehetett. 200 jó puská! Hogyan került a "felkelők" kezébe. A fegyverraktárakat őrizni szokták - keményen. Október 23-án délután hogyan lazulhatott meg a felügyelet? - Gerő Ernő, aki október 22-e estig Belgrádban tartózkodott, hogy bocsánatot kérjen Rákosi által láncos kutyának nevezett Tito elnöktől, de bocsánatot kellett kérni a Rákosi által "... a *belgrádi csatorna kloákájának*" nevezett államelnöktől is! Ez a Gerő Ernő hogyan tudta, hogy ez ellenforradalom? Még nem tisztázott a kérdés, még nem ismerjük a szovjet levéltárak anyagát, valószínű, hogy egy moszkvai forgatókönyv szerinti provokációról van szó! Miért? A szovjet elit csapatok felvonulásának - 20 szovjet hadosztály - valami ürügyet kellett teremteni a szuezi válság miatt. - Ha provokáció is történt, ez semmit nem von le a magyar nép hős fiainak érdemeiből. A népi felkelés nem ijedt meg a Budapestre vezényelt tankoktól. A forrongó budapesti nép láttán a páncélosok visszahúzódtak - ideiglenesen. A forgatókönyv gépezetébe kis porszem került! - (lehet, hogy volt egy szovjet-Ilja Iljescu forgatókönyv Nikoláj eltávolítására, ez azonban semmit sem von le a temesvári nép forradalmi megmozdulásának, áldozatvállalásának jelentőségéből!)

Nyitott kérdések sora:

Miért a sortűz a Földművelésügyi Minisztérium épületéből, amikor már a kedélyek kezdenek megnyugodni?

Miért rendelik vissza a rendőröket?

A mindenható ÁVH-t miért nem mobilizálják? NDK, Lengyelország, ha akarták, pillanatok alatt elfojtották a tüntetéseket!

A közismert, hogy a szovjet csapatok november 4-én avatkoztak be. A debreceniek és a tiszántúliak már látták az elképesztő nagy erők felvonulását. Az akkor alakult debrecenei rádió (Kiss Ferenc vezeti) állandóan adja a híreket. A Forradalmi Bizottság titkára, Für Lajos próbál mindenféle vérontást, legyen az ÁVÓ-s vagy nemzetőr, megakadályozni. November 1-én délután dőlhett el Moszkvában véglegesen a fegyveres beavatkozás ügye. Dél előtt a szovjet kormány képviselője (Szuszlov) még Nagy Imrét támogatásáról biztosítja, a csapatok kivonását megígéri.

November 1-én éjjel már minden eldőlt. Az idevezényelt 20 szovjet hadosztály minden fontos katonai támaszpontot körülvett. Így 3 lökhajtásos vadászrezdünk (Kalocsa, Taszár, Tázlár) repülőtereit, a hidakat, más csomópontokat vettek ellenőrzésük alá. November 2-án már több száz páncélos sorakozott fel Székesfehérvártól Budapest határáig.

November 4. Beavatkozás, bevonulás Budapestre. Kétségbeesett harcok november 7-én délutánig tartottak. Gérecz Attila az ellenálló hősök között az utolsó volt. - Sok minden nincs azonban feltárva. A Budapesti Munkástanács harca Kádárékkal (Rácz János 22 évesen ennek hőse), a vasutasok sztrájkja, az egész néphadsereg átállása mind, mind nem ismert. Ez az ellenállás lassította a fokozatosan kibontakozó terrort; sokaknak Nyugatra való távozását segítette elő, kikre pedig a bitó várt volna itthon.

A szovjet beavatkozásnak sokáig nem volt hazai támasza néhány emberen kívül, akit a magyar nép Kádár-Apró-Dögei kormánynak nevezett. A szovjetek maguk folytatták le az első kihallgatásokat - novemberben. A kormányzat mindenféle amnesztiát és egyebeket ígért. December 2-5. Az újjászervezett kommunista párt központi bizottsága határozott cselekvésre szánja el magát. Kádár János bíztatja volt ávosokból lett pufajkásokat a gumibot használatára (ez lesz a Kádár-kolbász); a tragikus salgótarjáni sortűz - egy provokáció eredménye. - A bosszú további lépcsőfokairól most, e szép ünnepen ne beszéljünk. Be kellett bizonyítani, hogy ellenforradalom volt, hogy a szovjet csapatok beavatkozása indokolt volt.

1956 július 26. A szovjet-barát Nasszer államosítja a Szezei csatortát. - Október 5. Angol-francia-izraeli szövetség a szezei csatortá visszaserzésére. - Október 29 Izrael, október 30-án Franciaország és Anglia kezd légitámadást Egyiptom ellen. November 5-én partraszállnak. November 5-én a szovjet kormány közli Eisenhower elnökkel, hogy nincs abban a helyzetben, hogy a nagy erővel időben felvonult szovjet haderőt feltartóztassa. Nyugat tudomásul veszi, hogy a magyar szabadságküzdelmet elfojtották.

A forradalomra való emlékezésemet, amelyről még oly sok mindent nem tudunk, Gérecz Attila, forradalom költő hősének egyik versével, amit 1955-ben írt, szeretném zárni. A református Gérecz Attilának a pálos szerzetesek számára írt himnuszának soraiból idézek. A pálosok az egyetlen magyar alapítású rend, a tatárjárás után alakult; Özséb, esztergomi kanonok volt a szervezőjük.

Pálos himnusz

Írta Gérecz Attila, zenét szerzett hozzá Ottó Ferenc

*Egybeömlött könny és a vér
nyílt seb lett az ország,
nyugatra pernyét hord a szél:
tanyák, falvak sorsát.
Csillag nincs, sötét az erdő.*

*Mégis mécssek égnek!
Boldog Özséb szól az első
Pálos remetének: (refrain:)*

*Szállj, ragyogj te mennyei fény
angyalszárnyú ének,
fájó szíven, magyar szíven
minden remetének.
Add Atyánk, hogy rab és szegény
- mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk.*

*Kicsiny láng a hit és tiszta,
fehér mind gúnyájuk.
Sötét erdő súgja vissza
Csöndes imádságuk.
"Nézz le ránk, kik romok felett
fohászkodunk hozzád,
áldd meg mind, kik fegyver helyett
keresztet hordozzák."
(refrain)*

Szállj, ragyogj te mennyei fény
...

*Add Atyánk, hogy rab és szegény
- mind testvérré leljünk,
áldd meg hazánk, hogy a remény
átölelje lelkünk.*